

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNING IJTIMOIIY
TAFAKKURINI MEDIAKOMPETENTLIK ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH YO'LLARI**

**G'aniyeva Gulxayyo Islom qizi
Termiz davlat pedagogika instituti**

Annatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'lim sinf o'quvchilariga ommaviy axborot vositalarining salbiy ta'siri muammolari va bu salbiy ta'sirlar o'quvchilarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatayotgani masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada o'quvchilarning mediakompetentligini rivojlantirish orqali yuqorida berilgan muammolarni yechish yo'llari haqida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: mediata'lim, mediakompetentlik, media, internet, texnologiya, tafakkur, ijtimoiy tarmoqlar o'yinlar metodikasi krassvord media ta'lim tizimi

Ma'lumki, ta'lim jamiyat rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Qanday sohada bo'lmasin, yuqori bilimga ega mutaxassislar ilmiy-tadqiqot ishlanmalari bilan shug'ullanish, yangi mahsulot turlarini yaratish va texnologiyalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Jahondagi globallashuv jarayonlari va kompaniyalar o'rtasidagi mavjud chuqur raqobat muhiti mutaxassislarni ham favqulodda shunga tayyor bo'lishlarini talab etadi. Ular nafaqat o'z g'oyalarini rivojlantirish va yaratilgan nazariy modellarini amalda joriy etish uchun qulay sharoitlarni ta'minlaydilar, shu bilan birga, iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi uchun ham muhim intellektual omil hisoblanadi. Ko'plab nashrlar, ommaviy axborot vositalari, axborotkommunikatsion texnologiyalari media deb ataluvchi barcha narsalarni haddan tashqari ko'p ishlatish, aksariyat hollarda, zamonaviy maktab o'quvchilarining ruhiy va jismoniy sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Psixologlarning ta'kidlashicha, keng tarqalib kelayotgan mediatexnologiyalar foydali emas va sezilarli darajada xatarlarga to'la. Aksariyat tadqiqotlarning ko'rsatishicha, kompyuter o'yinlari, o'yinli ko'ngilochar dasturlar, ommaviy axborot vositalarining ta'siri ostida maktab o'quvchilarining qisqa muddatli tafakkuri shakllanadi [1]. Masalan, energetik ichimliklar reklamasini olaylik. Go'yoki, ushbu ichimliklar kuchquvvat bag'ishlovchi effektga ega deb reklama qilinadi. Butun dunyoda ushbu ichimlikni iste'mol qiluvchilarning aksariyatini o'smir yoshlar tashkil qilar ekan. Mana shu reklama ta'sirida, asosan, o'smir yoshlar, hali organizmi to'la shakllanib ulgurmasdan, bu ichimliklarni me'yoridan ortiq iste'mol qilishini va oqibatda uning zararidan nobud bo'lganlarini ham kuzatish

mumkin [2]. Media olamida turli xil internet saytlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali borgan sari targ'ib etilayotgan milliy an'analarga va urf-odatlarimizga hamda axloq normalariga, umuman, to'g'ri kelmaydigan film va kliplar yoshlarimiz ongiga salbiy ta'sir ko'rsatib, oila degan muqaddas tushunchalarning parchalanishiga sabab bo'lmoqda.

Buning oqibatida tanqidiy ong darajasi pasayadi, moddiy-axloqiy qiymat tizimida atrof olamni qabul qilish, shuningdek, ma'lumotlarni analiz va sintez qilish qobiliyatida o'zgarishlar yuz beradi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlarning ko'rsatishicha, qisqa muddatli tafakkur asosida atrofdagi olam tarqoq dalillar mozaikasiga aylanadi. Bu holatga maktab o'quvchilarining hissiy doirasi o'rganib qoladi, dalillar kaleydoskop singari birin-ketin almashadi va maktab o'quvchilariga muntazam ravishda yangi taassurotlar kerak bo'ladi. Bunday tezkor jarayonda maktab o'quvchilarining hissiy sohasining sezgirligi pasaya boshlaydi. Qisqa muddatli tafakkur egasi faqat ma'lum uzunlikdagi ma'nolarda ishlaydi va ixtiyoriy murakkab semiotik tuzilmalar bilan ishlay olmaydi. Tashqi tomondan bu maktab o'quvchilarining uzoq vaqt davomida har qanday ma'lumotga e'tiborini qarata olmasligi va uning tahlil qilish qobiliyati pasayganligida namoyon bo'ladi. Qisqa muddatli tafakkur kompyuter vositalari va ommaviy axborot vositalari orqali uzoq muddat davomida mozaika va tayyor shakldagi past saviyali yuzaki ma'lumotni is'temol qilish orqali ishlab chiqariladi. Qisqa muddatli tafakkur, ko'pincha, daqiqali hislar tafakkuri deb ataladi. Bolaga ma'lum bir vaziyatni anglashi uchun 2–3 daqiqa beriladi va shu zahoti barchasini unitish kerak bo'ladi, chunki yangi ma'lumotlar oqimi boshlanadi. Qisqa muddatli tafakkurda hissiyot va mas'uliyat hislarining zaiflashuvi sodir bo'ladi. Tafakkurning bu ko'rinishi bolaning to'laqonli rivojlanishiga xalaqit beradi va uning shaxsiyati tubdan buzilishiga olib keladi. Bunday sharoitda mediakompetentlikni rivojlantirish, uning zamonaviy talablarini hisobga olgan holda shakllantirish hamda pedagogik sharoitlarini aniqlash kerak. Hozirda ilmiy-texnikaviy taraqqiyot talablariga mos holda o'quvchi yoshlarning axborot texnologiyalari borasidagi bilimlarini takomillashtirish orqali mediakompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish yo'nalishlarini belgilash lozim. L. S. Vigotskiy bolalarning ilk 2 yilini nutqqacha rivojlanish bosqichi sifatida xarakterlaydi. Ikki yoshdan so'ng tafakkur va nutq yo'nalishlari hamkorlikda rivojlana boshlaydi va bu jarayonning sinergiyasi kuzatiladi. A. A. Nemirech, O. V. Barsukova va boshqa qator psixologlarning ko'p yillik tadqiqotlari ko'rsatishicha, ommaviy axborot vositalari, kompyuter o'yinlari va ko'ngil ochar dasturlarini faol

is'temol qilish holati kattalar tomonidan nazoratga olinmaydi va ta'lim-tarbiya standartlari talablariga javob bermaydi.

Bu esa maktab o'quvchilari psixik rivojlanishining normal kechishiga halaqit beradi. Oqibatda, nutqiy tafakkur o'z o'rnida rivojlanmaydi, chunki, ommaviy ko'rsatuvlarni ko'rish va kompyuter o'yinlarini o'ynash jarayonida maktab o'quvchilari ichki va tashqi nutqdan foydalanmaydilar. Demak, ijtimoiy tarmoqlarga murojaat etayotgan o'smirlarga, eng avvalo, yoshlarga internetdan foydalanish madaniyatini (mediamadaniyatini) o'rgatish kerak. Maktab o'quvchilarini zamonaviy axborot vositalari yordamida savodli muloqot qilish, muhim va qimmatli ma'lumotlarni ajratish malakalariga o'rgatish zarurati paydo bo'ladi. Afsuski, mamlakatimizda maktab o'quvchilarining mediasavodxonligiga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Shu bois mediata'limning joriy etilishi alohida dolzarb ahamiyatga ega. Mediata'lim xalqimizning urf-odatlariga, milliy qadriyatlariga tayangan holda, umuminsoniy qadr-qimmatlarga asoslanib tashkil etilishi kerak.

Mediata'lim yoshlarimizni zamonaviy OAV bilan xavfsiz va samarali muloqot qilishga tayyorlaydi, ularda mediaogohlikni, mediasavodxonlikni, mediamadaniyatni va mediakompetentlikni shakllantiradi. Media bolalarimizni tarbiyalashda, ta'lim berish va madaniy rivojlantirishda katta o'rin egallaydi, shuningdek, jamoatchilik fikrini shakllantirishda va boshqaruv jarayonlarida faol ishtirok etadi. Zamonaviy maktab o'quvchilari, odatda, kattalardan ko'proq ommaviy axborot vositalari va kompyuter uskunalaridan foydalanishda ustunliklarga ega bo'ladilar, media innovatsiyalarni o'zlashtiradilar, media tajriba va qat'iy media tanlovlariga egalar [5]. Zamonaviy maktab ta'lim muassasalariga ommaviy axborot vositalari, interaktiv texnologiyalar, masofaviy ta'lim shakli va ta'lim olish, elektron san'atlar tezkor ravishda kirib bormoqda. Maktab o'quvchilari doimo o'sib borayotgan axborot oqimlariga duch keladilar va o'zlarining qidiruv malakalarini namoyish qilish, olingan ma'lumotlarni mustaqil ravishda tanqidiy baholash jarayonida katta qiyinchiliklarni boshdan kechiradilar. Bunday sharoitda mutaxassislar tayyorlashda medianing roli ancha ortadi. Bu o'z navbatida o'qituvchidan yuksak eruditsiya, ulkan ijodiy, ilmiy salohiyat va tashabbuskorlikni talab qiladi, chunki uchinchi ming yillikda mehnat bozori kuchli raqobat va iqtisodiy ehtiyoj muhiti sharoitida kadrlar tanlashga alohida e'tibor berib, ularni jiddiy saralamoqda. Shuning uchun maktab o'quvchilarini mediasavodxonlikka o'qitish davlatimiz ta'lim siyosatida ustuvor yo'nalish bo'lishi kerak. Axir, millatimizning kelajagi, aynan, zamonaviy maktab o'quvchilarining mediasavodxonligiga bog'liq bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, umumta'lim maktablarida mediata'limni rivojlantirishda ommaviy axborot vositalarining o'rni bugun mustaqil shaxslar uchun turli-tuman mavzudagi gazeta jurnallar soni ko'p. Bilimga tashna, oqni qoradan ajrata olmaydigan yoshdagi bolalar uchun esa, narhi hamyonbop, mazmuni oltinga teng ilmlardan iborat bolalar davriy nashrlari esa sanoqli ekani eng dolzarb muammoning o'zidir. Bolalarni fikrlashga undash faqatgina badiiy adabiyot bilan cheklanmasligi lozim.

Multimedialar orqali o'quvchilar o'zlariga mediata'lim beradilar. Turli mamlakatlarning ko'plab olimlari "media muhiti", "media madaniyati", "media ta'limi", "media savodxonligi" kabi asosiy tushunchalarni shakllantirishning bir necha usullarini aytib o'tishgan. Media ta'lim – (ing. media education, lot. media – degan ma'noni anglatadi). "Ta'lim" tushunchasining o'zi nafaqat kasbiy va ilmiy bilimlarni, balki ma'naviy me'yorlar va madaniy qadriyatlarni takror ishlab chiqarishni, to'plashni ta'minlaydigan ijtimoiy institutdir. Media ta'lim talabalarni ommaviy kommunikatsiya (matbuot, televideniye, radio, kino, video, internet va boshqalar) qonuniyatlarini o'rganishga qaratadi. Media ta'limning asosiy vazifalari: yangi avlodni zamonaviy axborot sharoitida hayotga tayyorlash, turli ma'lumotlarni idrok etish, insonni uni tushunishga o'rgatish, uning psixikaga ta'sirining oqibatlarini anglash, ta'sir qilish usullarini o'zlashtirish va og'zaki bo'lmagan shakllarga asoslangan muloqot texnik vositalardan foydalangan holda munosabatga kirishish demakdir. Jamiyat va davlat rivojida ta'lim va media ta'limning roli kattadir.

Mediata'lim orqali dunyoning yetakchi mamlakatlari ta'lim sohasining ustivorligiga erishdi. Bugungi kunda yangi sifatli ta'limga erishish uchun ta'limni axborotlashtirish va o'qitish uslublarini optimallashtirish, ochiq ta'lim texnologiyalaridan faol foydalanishni amalga oshirish zarur. Media-ta'lim hozirgi davrda shaxsning ommaviy axborot vositalari orqali rivojlanish jarayonini anglatadi. Manbalardan kelayotgan axborot oqimi–dan to'g'ri foydalanib, o'zining rivojlanishi uchun kerakli bo'lgan axborotlarni o'rganish. Hozirgi axborotlashgan jamiyatda barcha mediaresurslarini tahlil qilish muhim rol o'ynaydi. Xorijiy media-ta'limning tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalar o'zining o'qish jarayonida asosan internet, televideniya manbalaridan foydalanishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Чельшева.И.В. Методика и технология медиа образования в школе и вузе. -М.: Директ-медиа, 2013. 135-с. 3.
2. Журин А.А. Интеграция медиаобразования с курсом химии средней общеобразовательной школы // Медиаобразование. 2005. № 1. С. 32.
3. Qosimova N. Toshpo'latova N. O'zbekiston OAV da bolalar mavzusining yoritilishi. O'quv qo'llanma. -T.: 2014. B-36.
4. International scientific-practical conference on the topic of "Problems and perspectives of modern technology in teaching foreign languages"
5. Muratova, N. (2022). Mass Media in State Strategic Programs of Information Society Development in Different Countries. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(4), 56-61.
5. G'aniyeva G.I. 3-sinflarda tabiiy fanlarni mediata'lim vositalari asosida o'qitishga doir dars ishlanmalari metodikasi. Uslubiy qo'llanma.-Toshkent-Factor press, 2023.-48 b.
6. G'aniyeva G. I. 3-sinf o'quvchilarida ijtimoiy tafakkurni fanlararo mediata'lim vositalari asosida shakllantirish metodikasi // *Inter education & global study*. – 2024. – №8. URL.
7. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish”. “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” /Илимий-методикалық журнал 2024 5/2-сан ISSN 2181-7138. Нөкис -2024
8. Abdimannabovna, M. L. (2022). Opportunities for an Interdisciplinary Integrated Approach to Improving the Culture of Environmental Safety. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 7-12.
9. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi and Feruza Hayitova Abdullayevna, “THE ROLE OF PICTURES IN THE FORMATION OF STUDENTS 'CREATIVE ABILITY IN LITERACY LESSONS”, *IEJRD - International Multidisciplinary Journal*, vol. 6, no. 4, p. 3, Jul. 2021.